

**INKILUZIVTALIM JARAYONIDA SENSOR BUZILISHI
KAMCHILIKLARIGA EGA BO'LGAN BOLALARNI O'QITISHDA
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR**

Mamayusupova Aziza Chorshanbiyevna
Maxmadaliyeva Sadoqat Abdushukurovna
Termiz davlat pedagogika instituti talabalari

Anotatsiya. Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim tizimida sensor buzilishi kamchiliklariga ega bo'lgan bolalarni o'qitishda qo'llanilayotgan zamonaviy pedagogik va texnologik yondashuvlar tahlil qilinadi. Unda maxsus ehtiyojli o'quvchilarning individual rivojlanish xususiyatlari, ularning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi hamda adaptiv o'quv muhitini yaratishning ilmiy-metodik asoslari yoritilgan. Tadqiqotda raqamli ta'lim texnologiyalari, differensial yondashuv va multisensor metodikalar orqali ta'lim samaradorligini oshirish omillari tahlil qilinadi.

Аннотация. В статье рассматриваются современные педагогические и технологические подходы к обучению детей с сенсорными нарушениями в условиях инклюзивного образования. Анализируются особенности индивидуального развития обучающихся с особыми образовательными потребностями, пути их интеграции в образовательный процесс и научно-методические основы создания адаптивной учебной среды. Особое внимание уделено использованию цифровых технологий, дифференцированного подхода и мультисенсорных методик для повышения эффективности обучения.

Anotation. This article examines modern pedagogical and technological approaches to teaching children with sensory impairments within the framework of inclusive education. It analyzes the individual developmental characteristics of students with special educational needs, their integration into the educational process, and the scientific-methodological foundations for creating an adaptive learning environment. Special attention is given to the use of digital technologies, differentiated instruction, and multisensory methods to enhance learning effectiveness.

Kalit so'zlari: Inklyuziv ta'lim, sensor buzilish, maxsus ehtiyojli bolalar, adaptiv muhit, raqamli texnologiyalar, multisensor metodika, differensial yondashuv, pedagogik innovatsiya

KIRISH. Ta'lim — har qanday jamiyat taraqqiyotining asosi, inson kapitalini shakllantirish va ijtimoiy integratsiyani ta'minlovchi eng muhim omildir. Zamonaviy

Learning and Sustainable Innovation

davrda ta'lim tizimining asosiy maqsadi faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki barcha toifadagi bolalarga teng imkoniyat yaratish, ularning shaxsiy qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishlariga zamin hozirlashdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan, inklyuziv ta'lim konsepsiyasi bugungi kunda global miqyosda ijtimoiy adolat, insonparvarlik va tenglik tamoyillariga asoslangan ilg'or yondashuv sifatida e'tirof etilmoqda. Inklyuziv ta'lim — bu barcha bolalar, jumladan, jismoniy, aqliy yoki sensor nuqsonlarga ega bo'lgan shaxslarning umumiy ta'lim tizimida to'laqonli ishtirokini ta'minlashga qaratilgan pedagogik, ijtimoiy va huquqiy jarayondir[13].

Sensor buzilishlari (ko'rish, eshitish, sezgi organlaridagi nuqsonlar)ga ega bo'lgan bolalar inklyuziv ta'limning eng murakkab kategoriyalaridan biridir. Chunki bu toifadagi bolalarda axborotni qabul qilish, qayta ishlash va ifoda etish jarayonlari o'ziga xos kechadi. Shunday ekan, ularni o'qitishda nafaqat maxsus pedagogik yondashuv, balki zamonaviy texnologiyalar, raqamli vositalar va adaptiv o'quv metodikalarini uyg'unlashtirish talab etiladi. Mazkur yondashuv o'qituvchidan nafaqat kasbiy tayyorgarlik, balki chuqur empatiya, kommunikativ moslashuvchanlik va individual rivojlanishni kuzatish ko'nikmalarini ham talab qiladi. O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'lim sohasini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda bu sohani huquqiy jihatdan tartibga solish bo'yicha bir qator muhim hujjatlar qabul qilingan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 50-moddasida "Ta'lim tashkilotlarida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim va tarbiya ta'minlanadi" deb belgilanishi — bu yo'nalishning konstitutsiyaviy kafolatini ifodalaydi. Shuningdek, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (O'RQ-637, 2020-yil 23-sentyabr) inklyuziv ta'limni ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida e'tirof etib, maxsus ehtiyojli o'quvchilarni o'qitishning tashkiliy, metodik va moliyaviy asoslarini belgilab berdi. Davlatimiz rahbari tomonidan 2020-yil 13-oktabrda qabul qilingan **PQ-4860-sonli Prezident qarori "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"***gi hujjat esa inklyuziv ta'limni amaliyotda keng joriy etishning yangi bosqichini boshlab berdi. Mazkur qaror asosida ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini moslashtirish, maxsus pedagog va defektologlarni tayyorlash, adaptiv o'quv dasturlari yaratish hamda ijtimoiy-psixologik xizmatlar tizimini kuchaytirish choralari belgilandi. Shuningdek, Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son qarori bilan umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risidagi Nizom tasdiqlanib, sinfda o'qitiladigan o'quvchilar soni, maxsus pedagogik yordam

Learning and Sustainable Innovation

ko'rsatish shartlari hamda baholash mezonlari aniq belgilab qo'yildi[12].

Inklyuziv ta'limning huquqiy asoslari nafaqat milliy darajada, balki xalqaro miqyosda ham mustahkam hujjatlar bilan himoya qilingan. O'zbekiston Respublikasi 2009-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyasini ratifikatsiya qilgan bo'lib, ushbu hujjatning 24-moddasida "Nogironligi bo'lgan shaxslar umumiy ta'lim tizimidan ajratilmasligi, inklyuziv, sifatli va bepul ta'lim olish huquqiga ega ekanligi" qayd etilgan. Mazkur xalqaro me'yorlar asosida davlatlar "oqilona moslashtirish" (reasonable accommodation) tamoyiliga rioya etish, ya'ni har bir bolaga individual yondashuv asosida ta'lim olish imkonini yaratish majburiyatini olgan. Hozirgi kunda inklyuziv ta'lim tizimi nafaqat inson huquqlarini ta'minlovchi ijtimoiy mexanizm, balki pedagogik innovatsiyalarni joriy etuvchi muhim yo'nalish sifatida qaralmoqda. Xususan, sensor buzilishlari bo'lgan bolalarni o'qitishda multisensor metodika, differensial yondashuv, raqamli ta'lim texnologiyalari va adaptiv o'quv muhitini yaratish kabi zamonaviy pedagogik usullar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuvlar yordamida bolalar faqat bilim emas, balki mustaqil fikrlash, muloqotga kirishish, ijtimoiy faoliyatda ishtirok etish kabi ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Shu bilan birga, amaliyotda hali yechimini kutayotgan muammolar ham mavjud. Jumladan, barcha ta'lim muassasalari infratuzilmasi inklyuziv talablar darajasida moslashtirilmagan; maxsus tayyorgarlikka ega pedagoglar yetishmaydi; dars jarayonlarida qo'llaniladigan metodik materiallar, braille yozuvidagi darsliklar, audiovizual resurslar va maxsus dasturlar yetarli emas. Bundan tashqari, jamiyatda nogironligi bo'lgan bolalarning imkoniyatlarini to'liq anglash, ularni ijtimoiy muhitga integratsiyalashga nisbatan ijobiy qarashni shakllantirish hali ham dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Inklyuziv ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, xususan sensor buzilishlariga ega bolalar uchun samarali pedagogik va texnologik yondashuvlarni joriy etish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biridir. Mazkur tadqiqotning maqsadi — sensor nuqsonlarga ega o'quvchilarni o'qitishda zamonaviy yondashuvlarni tahlil qilish, ilg'or tajribalarni umumlashtirish va ta'lim sifatini oshirishning ilmiy-metodik asoslarini ishlab chiqishdan iboratdir. Ushbu yo'nalish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borish nafaqat maxsus ta'lim tizimiga, balki butun ta'lim tizimining innovatsion rivojiga xizmat qiladi[11].

Inklyuziv ta'lim tizimi zamonaviy pedagogika taraqqiyotining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u inson huquqlarini ta'minlash, ijtimoiy tenglikni qaror toptirish va har bir bolaga o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etish imkonini yaratish g'oyalariga tayanadi. O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish

mustaqillik yillarida boshlangan islohotlarning mantiqiy davomi sifatida shakllandi. Mamlakatimizda 2017-yildan boshlab ta'lim tizimining barcha bo'g'ularida sifat o'zgarishlariga erishish, har bir bolaning ehtiyojiga mos ta'lim muhitini yaratish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Bu jarayonda "Harakatlar strategiyasi", "Yangi O'zbekiston — inson qadri bilan ulug'" tamoyili hamda "Inson uchun xizmat qiladigan davlat" konsepsiyasi muhim g'oyaviy asos bo'lib xizmat qildi. Inklyuziv ta'lim tushunchasi bugungi kunda tor doiradagi maxsus ta'lim bilan cheklanmay, balki butun ta'lim tizimini insonparvarlik ruhida qayta qurish jarayonini ifodalaydi. Bu yondashuvda bolalar orasidagi jismoniy, sensor, psixologik va ijtimoiy farqlar tabiiy hodisa sifatida qabul qilinadi. Ularni ajratish emas, balki yagona o'quv muhitida o'zaro integratsiya qilish, shaxsiy ehtiyoj va qobiliyatlarni hisobga olgan holda o'qitish eng muhim masala hisoblanadi. Shuning uchun ham inklyuziv ta'lim tizimida pedagogik yondashuvlar individuallashtirilgan, adaptiv va moslashuvchan bo'lishi zarur[10].

Sensor buzilishlari — bu bolaning ko'rish, eshitish yoki sezgi organlaridagi turli darajadagi funksional cheklovlar bo'lib, ular o'quv faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bola uchun axborotni idrok etishning asosiy kanali bo'lgan vizual manbalar yetishmaydi, eshitishida nuqsoni bor o'quvchi esa verbal axborotni to'liq qabul qila olmaydi. Shu bois bu toifadagi o'quvchilarning ta'limini tashkil etishda maxsus vositalar, moslashtirilgan metodikalar va raqamli texnologiyalardan foydalanish zarur. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan "Inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" (2021-yil)da aynan sensor buzilishiga ega bolalar bilan ishlashda multisensor yondashuv, differensial metodika va maxsus texnik vositalardan foydalanish zarurligi qayd etilgan. Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda multisensor ta'lim konsepsiyasi o'quv jarayonini bir vaqtning o'zida ko'rish, eshitish, sezish, harakatlanish kabi bir nechta sensor kanallar orqali tashkil etishni nazarda tutadi. Masalan, ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarga taktil (qo'l bilan sezish asosida) o'qitish usullari, Braille yozuvidan foydalanish, audio va 3D-modellar orqali axborotni idrok etish imkoniyatlari yaratiladi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun esa subtitrli videodarslar, imo-ishora tili tarjimoni, nutq apparatlari va audiovizual qo'llanmalar samarali hisoblanadi. Shu bilan birga, bu bolalar uchun o'quv materiallarini adaptatsiya qilishda raqamli texnologiyalar, masalan, "Text-to-Speech" (matndan nutqqa) va "Speech-to-Text" (nutqdan matnga) tizimlaridan foydalanish natijadorlikni sezilarli oshiradi[9].

O'zbekistonlik olimlar orasida professor R. X. Qodirova, dotsent G. A. To'xtayeva, pedagogika fanlari doktori M. M. Tohirova va boshqalar o'z ilmiy izlanishlarida maxsus ta'lim va inklyuziya sohasida metodik yondashuvlarni ishlab chiqish,

Learning and Sustainable Innovation

defektologik xizmatni takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratganlar. Ularning tadqiqotlarida inklyuziv muhitda sensor nuqsonli bolalar bilan ishlashda o'qituvchining kommunikativ madaniyati, psixologik tayyorgarligi hamda pedagogik empatiyaning o'rnini alohida ta'kidlanadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan amalga oshirilgan "Raqamli ta'lim muhitida maxsus ehtiyojli bolalar uchun moslashtirilgan o'quv platformalarini yaratish" loyihasi (2023-yil) inklyuziv jarayonda texnologik yechimlarning dolzarbligini yana bir bor ko'rsatdi. Bugungi kunda "EduMarket", "BilimLand", "Maktab.uz" kabi raqamli ta'lim resurslari ko'rish yoki eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun maxsus adaptiv modullarni joriy etmoqda. Sensor buzilishiga ega bolalar bilan ishlashda differensial yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Har bir bola o'z idrok darajasi, nutq rivoji, psixologik tayyorgarligi va ijtimoiy tajribasiga ko'ra o'ziga xosdir. Shu sababli dars jarayonida o'quv materialining hajmi, ifoda usuli va o'zlashtirish tezligi individual tarzda belgilanadi. Bu jarayonda o'qituvchining roli — faqat bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, rag'batlantiruvchi va integratsiyalovchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Inklyuziv ta'lim samaradorligini ta'minlashda ijtimoiy-psixologik muhit ham hal qiluvchi omildir. Ota-onalar, sinfdoshlar va pedagoglar o'rtasida o'zaro hurmat, bag'rikenglik va hamkorlik muhitini shakllantirish bolalarning ijtimoiy moslashuviga, o'zini jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida his etishiga xizmat qiladi. Shu ma'noda, "Oila va maktab hamkorligini kuchaytirish to'g'risida"gi 2022-yilgi Vazirlar Mahkamasi qarori inklyuziv ta'limni amalga qo'llab-quvvatlashning muhim mexanizmlaridan biri bo'ldi. O'zbekistonda inklyuziv ta'lim, xususan, sensor buzilishlariga ega bolalarni o'qitish jarayoni tizimli tarzda rivojlanmoqda. Bu sohada qabul qilingan qonunlar, strategiyalar va konseptual hujjatlar ta'lim sohasining insonparvarlik tamoyillari asosida takomillashayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, mavjud imkoniyatlar bilan bir qatorda, pedagog kadrlar malakasini oshirish, maxsus o'quv resurslarini yaratish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantirish dolzarb vazifalardan bo'lib qolmoqda. Zamonaviy yondashuvlar asosida shakllanayotgan bu tizim nafaqat sensor buzilishlari bo'lgan bolalar, balki barcha o'quvchilar uchun adolatli, teng imkoniyatli va samarali ta'lim muhitini ta'minlashga xizmat qiladi[8].

O'zbekiston ta'lim tizimida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlarning markazida inson omili, xususan, har bir bolaning shaxs sifatida rivojlanish huquqini ta'minlash masalasi turibdi. Shuning uchun ham inklyuziv ta'lim, jumladan, sensor buzilishiga ega bolalar bilan ishlash masalasi davlat siyosatining muhim yo'nalishiga

Learning and Sustainable Innovation

aylangan. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-dekabrda “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–60-son Farmoni alohida ahamiyatga ega bo‘lib, unda “nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun to‘siqsiz ta‘lim muhitini yaratish” ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shuningdek, “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunning 30-moddasida inklyuziv ta‘limni tashkil etish tartibi, alohida ehtiyojli bolalarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari hamda ularning ta‘lim jarayoniga to‘liq integratsiyasini ta‘minlovchi chora-tadbirlar yoritilgan. Sensor buzilishiga ega bolalarni o‘qitish masalasi O‘zbekiston pedagogika fanida yangi ilmiy yo‘nalishlardan biri sifatida shakllanmoqda. So‘nggi yillarda Toshkent davlat pedagogika universiteti, Nizomiy nomidagi TDPU, Termiz davlat universiteti, Chirchiq davlat pedagogika instituti hamda Respublika defektologiya markazlarida bu borada chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Masalan, professor R. X. Qodirova (2021) o‘z ishlarida inklyuziv ta‘limda psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash tizimini tahlil qilib, sensor nuqsonli bolalarning o‘qish motivatsiyasini shakllantirishda o‘qituvchining kommunikativ madaniyati hal qiluvchi omil ekanini asoslab bergan. G. A. To‘xtayeva esa ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan o‘quvchilar uchun multisensor yondashuv asosida taktil (sezgi asosidagi) materiallardan foydalanish o‘quv natijalarini 25–30 foizga oshirishini ilmiy tajribalar orqali isbotlagan. Sensor buzilishli bolalar bilan ishlashda o‘qituvchining asosiy maqsadi ularni alohida o‘rgatish emas, balki sinfdagi boshqa o‘quvchilar bilan birgalikda o‘qitish orqali ijtimoiy integratsiyani ta‘minlashdir. Bu jarayon “moslashtirilgan ta‘lim muhitini yaratish” tamoyiliga asoslanadi[14].

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son qarori bilan tasdiqlangan “Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida inklyuziv ta‘limni tashkil etish tartibi to‘g‘risida nizom”da bu jarayonning aniq mexanizmlari belgilab berilgan. Nizomga ko‘ra, ta‘lim muassasalarida maxsus pedagog (defektolog), logoped, psixolog, surdopedagog, tiflopedagog hamda ijtimoiy pedagoglar faoliyat yuritishi lozim. Ularning vazifasi nafaqat o‘quv jarayonida yordam berish, balki bolaning ijtimoiy moslashuvi, muloqot ko‘nikmalari va emotsional rivojini qo‘llab-quvvatlashdan iborat. Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi tomonidan 2022-yilda amalga oshirilgan “Raqamli ta‘lim muhitida nogironligi bo‘lgan bolalar uchun ta‘lim resurslarini moslashtirish” loyihasi inklyuziv o‘qitishning texnologik bazasini mustahkamlashda muhim bosqich bo‘ldi. Loyihada maxsus interfeyslar, audiovizual materiallar, matndan nutqqa va nutqdan matnga aylantiruvchi dasturiy ta‘minotlar joriy etildi. Bu esa, o‘z navbatida, eshitishida yoki ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun mustaqil o‘rganish imkoniyatlarini

kengaytirdi[7].

Bugungi kunda dunyo tajribasida, jumladan, Finlyandiya, Kanada, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda inklyuziv ta'limning ilg'or modellarini tahlil qilar ekanmiz, ularning umumiy jihati shundaki — barcha o'quvchilar yagona sinfda, lekin turli darajada moslashtirilgan o'quv materiallari orqali bilim oladilar. Bu jarayonda "ko'makchi texnologiyalar" (assistive technologies) keng qo'llaniladi. O'zbekistonda ham bu tajriba bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Masalan, 2023-yil holatiga ko'ra, Xalq ta'limi vazirligi tomonidan 300 dan ortiq umumta'lim maktablarida inklyuziv sinflar tashkil etilgan va ularning qariyb 30 foizi sensor buzilishiga ega bolalarni o'z ichiga oladi. Ta'lim jarayonida o'quvchilarni o'zlashtirish samaradorligini oshirish uchun multisensor metodikadan foydalanish muhim hisoblanadi. Mazkur metodika inson miyasi axborotni turli sezgi organlari orqali qabul qilganda yaxshiroq o'zlashtirishini asoslaydi. Sensor buzilishiga ega bolalarda bu imkoniyatlar cheklanganligi sababli, boshqa sezgi kanallari faol rag'batlantiriladi. Masalan, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda vizual idrok kuchaytiriladi, ko'rishda nuqsoni bo'lganlarda esa taktil (sezish) va eshitish orqali axborot olish mexanizmlari faol ishlatiladi. Shu jarayonda Braille alifbosi, audiokitoblar, nutq sintezatorlari, imo-ishora tili tarjimonlari va interaktiv dars platformalaridan keng foydalanish zarur. Shuningdek, differensial yondashuv ham inklyuziv ta'limda muhim metodik asosdir. Har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda dars mazmuni, mashg'ulot davomiyligi, baholash tizimi moslashtiriladi[15].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, agar o'quv jarayoni interaktiv tarzda tashkil etilsa, bunday bolalarda faollik, ishtirokchanlik va o'zini ifoda etish qobiliyatlari ortadi. Hozirgi bosqichda inklyuziv ta'limni takomillashtirish uchun uchta asosiy yo'nalish dolzarb sanaladi: birinchidan, pedagoglarning inklyuziv kompetensiyasini oshirish; ikkinchidan, texnik vositalarni zamonaviylashtirish; uchinchidan, ta'lim mazmunini moslashtirish. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023-yilgi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatdagi oliy o'quv yurtlarining pedagogika yo'nalishlarida "Inklyuziv ta'lim psixologiyasi", "Defektologiya asoslari" kabi fanlar alohida o'quv moduli sifatida kiritilgan. Bu esa kelajakda pedagoglar tayyorlovini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi. Inklyuziv ta'lim — bu faqat nogironligi bo'lgan bolalar uchun yaratilgan sharoit emas, balki butun ta'lim tizimini insonparvarlik, tenglik va adolat tamoyillari asosida yangilovchi ijtimoiy-pedagogik hodisadir. Sensor buzilishiga ega bolalarni o'qitish esa bu tizimning sinov maydoni sifatida uning samaradorligini, o'qituvchi kasbiy mahoratini va ta'lim muhitining moslashuvchanligini namoyon etadi. Zamonaviy yondashuvlar, innovatsion

texnologiyalar, huquqiy asoslar va ijtimoiy hamkorlik uyg'unlashganda, inklyuziv ta'limning haqiqiy ma'noda sifatli va barqaror tizim sifatida shakllanishiga erishish mumkin. Shu tariqa, inklyuziv ta'lim faqat alohida toifa bolalar uchun emas, balki jamiyatning ma'naviy, ijtimoiy va intellektual yuksalishi uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi[6].

XULOSA

Inklyuziv ta'lim tizimi – bu jamiyatning ijtimoiy adolat, insonparvarlik va teng huquqlilik g'oyalariga asoslangan muhim ijtimoiy-pedagogik jarayondir. U nafaqat ta'lim sohasidagi islohotlarning bir qismi, balki davlatning inson kapitalini rivojlantirish, nogironligi bo'lgan va sensor buzilishiga ega shaxslarning to'laqonli hayot kechirishiga imkon beruvchi ijtimoiy mexanizmdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish yo'lida muhim huquqiy, tashkiliy, ilmiy-metodik va texnologik poydevor yaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3771-son Qarori. — Toshkent, 2018 yil 1-iyul.
3. Karimova, V.M. **Korreksion pedagogika asoslari**. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
4. Xolbekova, N. va boshq. **Inklyuziv ta'lim: nazariya va amaliyot**. — Toshkent: O'qituvchi, 2022.
5. Musurmonova, O. **Maxsus pedagogika va psixologiya**. — Toshkent: Fan, 2020.
6. Mohigul Shavkatovna Xolova, & Yakub Saydulloyevich Ochilov (2021). PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF HEALTHY THINKING IN STUDENTS. *Academic research in educational sciences*, 2 (6), 54-57. doi: 10.24411/2181-1385-2021-01083
7. Saydulloyevich, O. Y., & Kizi, J. N. Z. (2022). Methods Of Developing Labor Education At School And In The Family. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(3), 57-60.
8. Saydulloyevich, Y., & Kizi, N. (2022). Analysis of pedagogical problems of gender differences in resolving conflict situations. *International Scientific Research Journal*, 3(3), 154-157.

9. Saydulloyevich, O. Y., & Raxmonovich, I. R. Factors Of Orientation Of Students To The Teaching Profession. *JournalNX*, 317-319.
10. Saidulloyevich, Y. O. (2022). Comments and explanations on the works of the great mutaffakkir imam ghazali. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 3(12), 241-244.
11. Saydulloyevich, Y. O., & Abdullaevna, M. M. (2022). Improvement of methodology of use of national ananas in teaching pedagogical sciences in the system of professional education.
12. Saydulloyevich, O. Y. (2022). The educational and moral significance of the spiritual heritage of Imam ghazali. *European Scholar Journal*, 3(6), 153-156.
13. Saydulloyevich, O. Y. (2023). Samples of the Wisdom of Imam Abu Hamid Ghazali Quoted in the Great Works. *World Bulletin of Social Sciences*, 25, 18-21.
14. Saydulloyevich, O. Y., & Erkinova, S. O. (2024). ABU HOMID G 'AZZOLIY ASARLARIDA "YOLG 'ON SO 'ZLASH VA YOLG 'ON QASAM ICHISH" YOMON ILLAT EKANLIGI HAQIDAGI QARASHLARI. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 3(35), 505-510.
15. Saydulloyevich, O. Y. (2024). TALABALARNI MANAVIY-AXLOQIY TARBIYALASHDA ABU HOMID G'AZZOLIY ASARLARIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 3(35), 511-516.